

DİL VE DİL-ANLAM İLİŞKİ

Dilin insan hayatı için önemini bilmeyen yoktur. Sahip olduğumuz en değerli varlık olan dilin olmadığını düşünelim: Tarihsel bir varlık olarak insan ve insana bağlı hiçbir fenomen ya da insan için herhangi bir varlık şartı da olmayacaktı. İnsanla karşılaştığımız her yerde karşımıza çıkan insana ait fenomenlerin bulunmayışı, insan dünyasını adeta bir hayvanlar evrenine çevirmek anlamına gelecekti. Bundan dolayı “Önce Söz Vardı”. Söz, dilden başka bir şey değildi.

Genel olarak dil, bir iletişim aracı olarak tanımlanır. Bu, ebetteki doğrudur. Çünkü dil ile insan hem kendisi hem de kendi dışındaki insanlarla ve diğer varlık alanlarıyla ilişki kurar ve yine dil ile insan, bütün insanlar için ortak olan bir bilgi alanı oluşturur ve o alanı nesilden nesile yine dil yoluyla aktarır. Dil yoluyla oluşturulan bu alan bilim, felsefe, din, sanat kısacası, kültür alanıdır ve dil bu alanın bir varlığı olduğu gibi aktarıcısıdır da. Dil sayesinde oluşan bir ortak alan olmadığı takdirde, yani hem dil, hem de dilin oluşturduğu kültürel alan olmadığı takdirde, insan kendi sübjektif dünyasına, kendi iç âlemine kapanacak ve kendi dışına çıkma imkânı bulamayacaktı. Oysa insan, bir öz-bilinç varlığı olmak bakımından, kendi yalnızlığı içerisinde kendi kendini kuramaz. O, insan varlığı olmak uğruna kendi dışına açılmak, başkalarına atılmak, kendi sübjektif alanının dışına taşmak zorundadır. İnsan için kendi sübjektif alanının dışına çıkmak, duygularını, düşüncelerini nesnelleştirmek demektir. Bunun yolu da dile sahip olmak veya dili kullanmaktan geçer. Çünkü bütün insan fenomenleri ancak dil sayesinde bir anlam ve değer kazanırlar. İnsan, dil olmadan, kendisini bulduğu hiçbir zaman boyutunu hatırlamaz. Bu bakımdan dil, insanın var olma koşuludur.¹ Demek ki dil, insanın hem kendini oluşturmasını, bilincinin oluşmasını ve hem de insanı insanla birleştirmek suretiyle ortak bir alan ve sübjektif alanın ortak alana katılmasını sağlamakta, sübjektif alanın da objektif alanda kendisine bir yer bulmasına imkân hazırlamaktadır.

Dilin en önemli işlevlerinden birisi, insan için bir bilgi alanı oluşturulmasını

---

¹ Nermi Uygur, **Kültür Kuramı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, s.13.

ve üretilen bilgilerin korunmasını sağlamaktır. Dilin bu işlevi, onun insan bilgisinin temeli olduğunu da gösterir. Çünkü bilgi, süje-obje ilişkisinin bir ürünü olarak dil kalıbına, önerme biçimine döküldüğünde, kavramsal hale getirildiğinde bir anlam ifade eder. Aksi takdirde, süje-obje ilişkisi dille ifade edilmediğinde, sübjektif bir yaşantı olarak kalır, bu ilişkinin ifadesi olan episteme biçimine dönüşemez. Bu suretle de, deneyin sağladığının biriktirilmesi mümkün olmaz. Bilgi, dilde birikir, dil ile aktarılır. Bilginin dil ile aktarılması, bir gelenek oluşturulması bugünün, geçmişin tecrübelerinden ve birikiminden faydalanması demektir. Bu anlamda olmak üzere tarih içerisinde oluşan gelenek, dil sayesinde inşa edilmekte ve bu suretle de geçmişle ilişki kurulabilmektedir. Dil, böyle bir işlevi yerine getirmeseydi, hangi zaman boyutunda bulunursak bulunalım, hep ilk hali yaşamak zorunda kalınacaktı.

Dil, insanı, toplumu ve kültürü tanıtan anahtardır. İnsanın iç dünyasına, toplumsal bilincin doğasına ve kültürün nasıl bir kültür olduğuna kullanılan dil ile karar verebilmekteyiz. Yani dil ile insanın kendi varlık alanı, psikolojisi ve toplumsal yapısı arasında derin bir ilgi vardır. Nitekim, “bir topluluğun dili, o topluluğun yaptıklarının, ettiklerinin, yarattıklarının, tembelliklerinin....bir ifadesidir”.² Dil bir insanın ve bir ulusun aynasıdır. Leibniz’in ifadesiyle de “dil, zihnin aynasıdır.”³ Çünkü dil, zihni, zihindeki düşüncüyü aktarır. Dil ne kadar berrak ise zihindeki düşünce de o derece berrak olarak dile gelir. Çünkü düşünce ile dili birbirinden ayırmak doğru değildir. İyi düşünmek, iyi dile getirmektir. “Çünkü düşünme denince, genellikle: gerekçe öne sürme, öncülden sonuca yürüme, tek tek tasarımları belli bir düzen içinde birbiriyle birleştirme, çıkarımlama, kanıtlama, karşılaştırma, belgeleme, tanıtlama ve benzeri şeyler anlaşılır”⁴ Bütün bunlar, dil olmadan gerçekleştirilemez. Zira düşünme, bir şeyi düşünmedir. Ancak şey yani nesne düşünme esnasında zihinde bulunamayacağına göre, onun zihindeki karşılığı olabilecek sembollere ihtiyaç vardır. Bunlar, dilin sözcükleridir. Bir şeyi düşünmek de, düşünülen şeye, düşünülen şeyin zihnimizdeki karşılığı olanla ve onun

2 Tahiyettin Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983, s.250.

3 Macit Gökberk, **Değişen Dünya Değişen Dil**, İstanbul: YKY, 1997, s.79.

4 Nermi Uygur, **a.g.e.**, s.15.

aracılığıyla yani dil ile bakmak, varlığı dil ile görmek demektir. Bu, varlığın bize kullandığımız dil aracılığıyla görünmesi anlamına gelir. Farklı diller olduğuna göre varlık da, farklı farklı görünmekte ya da varlığa farklı farklı bakışlar mümkün olabilmektedir. Bunun içindir ki, bir insan, varlığı ancak kendi ana diliyle görür. Felsefe yapmak da bir bakıma varlığa bakmak, varlığın bize seslenmesine karşılık olan bir konuşma yapmaktır. Heidegger'in ifadesiyle "Philosophia var olanın varlığının bize seslenmesine dikkat ederek konuşan özel bir karşılık-olan konuşmadır."⁵ Aristoteles ve Platon gibi Yunan filozofları varlığa kendi dillerinde, Grekçe'yle, Kant Almanca'yla, Descartes Fransızca'yla bakmışlardır. Varlık, dilde gizlendiğine göre ya da yine Heidegger'in ifadesiyle "dil, varlığın meskeni" olduğuna göre varlık ancak dilde kendini göstermektedir. Öyleyse dil ile varlık arasında sıkı ve derin bir ilişki vardır. Biz varlığa dil ile nüfuz ederiz ve var olanlar arasındaki ilişkiyi de dil ile belirleriz. Çünkü dil, "varolan şeyleri adlandırarak, onların "nelik"lerinin bilinmesini sağlayarak" kendisi ile diğer varlık alanları arasındaki ilişkiyi kurmaktadır.⁶ Adeta dilin varlık yapısı varlığın yapısını yansıtır. Örneğin sıfatlar varlık dünyasındaki nitelikleri, sayılar nicelikleri, yüklemeler eylemleri, isimler nesnelere gösterirler. Demek ki kelimeler varlık dünyasında bir şeyler görmek anlamına geliyor ve buna göre bir anlam kazanıyorlar. Bir dil, varlığa ne derece nüfuz ediyor ve varolanlar arasındaki ilişkileri ne oranda belirliyorsa, o dil o oranda da gelişmiş demektir.

Her dil ile varlığa bakmak mümkündür. Bu açıdan her dil, bir olanaklar alanıdır.⁷ Dilin gelişmesi ise, olanaklar alanından varlık alanına geçmesine ve varlık alanıyla ilişki kurabilmesine bağlıdır. Bu ilişkiyi kuracak olan da dili kullananlardır. Dilin kullanılmasından kasıt, dili kullananların o dille görmesi, bakması, bağımsız bir şekilde felsefe, bilim ve sanat yapması demektir. Dilin bağımsız kullanımı ise bağımsız düşünebilmekle ilgilidir.

Dil, bireyler tarafından oluşturulmuş olmasına rağmen birey üstüdür, bizden öncedir, bizi şekillendirir ve bize bir düşünme biçimi sunar. Bir dili konuşan, o dilin düşünme biçimine de alışır. En başarılı ve tutarlı düşünme

⁵ Martin Heidegger, **Nedir Bu Felsefe?**, çev., Ali Irgat, İstanbul: Afa Yayınları, 1995, s.47.

⁶ Mengüşoğlu, **a.g.e.**, s. 244.

⁷ **A.g.e.**, s. 246.

biçimi ise anadilin sunduğu düşünme biçimidir. Bu bakımdan “dil bizden önce bizim için başarılımış bir düşünme olarak karşımıza çıkar”⁸

Dil, bize bir düşünme biçimi sunuyorsa, bu düşünme biçimi aynı zamanda bir dünya görüşü de dile getiriyor demektir. Çünkü dilin, bir sanat eseri gibi, bir fizik yönü, bir ruhsal yönü ve bir de anlam yönü vardır. Sesler dilin fizik yönü, seslerin algılanmaları, yaşanmaları ruhsal yönü, ruhsal yöne bağlı olarak zaman ve mekânı aşan yön ise dilin anlam yönüdür.⁹ Dilin dünya görüşü, onun anlam yönünde ortaya çıkar. Hatta bir bireyin kullandığı kelimeler ve bu kelimelerin delalet ettiği anlamlar o bireyin bile ruh durumunu, şahsiyetini ve dünya görüşünü açığa vurur. Dil, özne ile nesneyi canlı bir şekilde kaynaştırmak suretiyle öznenin ruh durumlarını belli etmesine imkân verir.

“Bir dilin dünya görüşü, o dilin dünya yorumu” olduğuna göre dünya o dille, o dilde kurulmuş, düzenlenmiş, o dili konuşanların diline bürünmüş bir biçimdedir de. Dünya, her dilde farklı tarzlarda dile geldiğine ve kurulduğuna göre her dil de dünyayı kendi tarzınca düzenlediğine göre, genel anlamda “dil, dünya kavrayışı” olmaktadır.¹⁰

Tarihsel-tinsel gerçeklik alanı için bir töz olarak düşünülebilecek olan dili, insanlar arası bir uzlaşımın sonucu olarak gören konvansiyonalist-pozitivist bir teoriyle; kelime denilen kalıplardan kurulu bir araç olarak gören mekanist bir teoriyle; bir organizma olarak değerlendiren organisist bakış açısıyla açıklamak mümkün değildir.¹¹ Çünkü dilin bir varlık yapısı vardır ve ontik açıdan dil, bir var olan olarak görülmelidir. Bir varlık alanı olarak anlaşılması gereken dil konusunda ilgilenen disiplinlerin en önemlileri olarak dilbilim, anlambilim, mantık ve dil felsefesi gelmektedir.

Dilbilimin konusu, dillerin bilimsel incelenmesidir. Bu incelemede dil yetisinden argoya kadar dile ait bütün fenomenler inceleme konusu yapılır. Bir dilin özellikleri, tarihi, yapısı ve evrimi dilbilimin inceleme konularıdır. Dilbilim, bu incelemeleri yaparken dili, çok yönlü olarak ele almakta ama

8 Gökberk, a.g.e., s.71.

9 A.g.e., s.68.

10 Nermi Uygur, **Dilin Gücü**, İstanbul: YKY, 1997, s. 86.

11 Mengüşoğlu, a.g.e., s.253-262.

“konusunu bir bütün olarak” değerlendirmektedir.¹²

Anlambilim ise, bir dilbilim dalı olarak düşünülür ve “konusu, dillere özgü anlamlamaların ve bunların kuramsal düzenlenişinin betimlenmesi” olarak tanımlanır.¹³ Ancak anlambilim, anlamın incelenmesi; sözcüklerin anlamının incelenmesi; sözcüklerin, tümcelerin ve sözcüklerin anlamının incelenmesi diye üç farklı biçimde dilbilimciler tarafından ele alınabilmektedir.¹⁴ Dil, bir anlam sistemi olarak düşünülür, bundan dolayı da anlambilim açısından dil, anlamları dile getirmek, anlamları açıklamak, anlamlı biçimler içermek gibi işlevleri yerine getirmektedir. Bir bakıma dil, bir anlam taşımak bakımından önemli hale gelmekte ve iletişim fonksiyonunu da taşıdığı anlama borçlu olmaktadır. Dil-anlam ilişkisi ise mantık ve dil felsefesinin en önemli konularından birini oluşturmaktadır, hatta analitik felsefe, felsefeyi dilin incelenmesi olarak görmek suretiyle, felsefi problemlerin de dil ile ilgili problemler olduğu iddia etmektedir. Burada, dil-anlam ilişkisi açısından iki filozof üzerinde durulacaktır. Bunlarından birincisi Wittgenstein, ikincisi de Ayer’dir. Wittgenstein’in Tractatus’ta ortaya koyduğu düşünceler ile Ayer’in Dil Doğruluk ve Mantık adlı eserinde ortaya koyduğu düşünceler ışığında anlam sorunu tartışılmaya çalışılacaktır.

Felsefe problemlerini dil problemlerine indirgeyen Wittgenstein, Kant’ın bilgi problemleriyle ilgili olarak yapmaya çalıştığı insan zihninin sınırlarını belirleme işini, dilde yapar. O, bu amaçla dilin dünya ve düşünceyle olan ilişkisini belirlemek suretiyle, Tractatus’un anlamını, kitabının önsözünde, “söylenbilir ne varsa, açık söylenbilir, üzerinde konuşulmayan konusunda da susmalı” biçiminde dile getirir.¹⁵ Öyleyse bu kitap, düşüncelerin dile getirilişlerine bir sınır çizmek istemekte ve mademki sınır, düşüncelerin dile getirilişine çizilmek istenmektedir, öyleyse bu sınır dille ilgili, dilin içinde bir sınır olacaktır. Sınırın içinde kalanlar anlamlı, diğerleri anlamsız ya da saçma olarak nitelendirilecektir.

Wittgenstein ile birlikte Viyana Çevresi filozoflarını dil analizi yapmaya

12 Jean Perrot, **Dilbilim**, çev., Emel Ergun, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.9.

13 Irène Tamba-Mecz, **Anabilim**, çev., Necmettin Sevil, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.6.

14 **A.g.e.**, s.9.

15 Ludwig Wittgenstein, **TLP ÖNSÖZ**, çev., Oruç Aruoba, İstanbul. YKY, 1996, s.9.

götüren şey, metafiziğe karşı tutumları ve doğrulama kavramıdır. Çünkü bir önermeyi doğrulamak, aynı zamanda o önermenin anlam ölçütüdür de. Nitekim “Bir tümceyi anlamak, o doğru olduğundan, neyin olduğu gibi olduğunu bilmektir”¹⁶ Acaba doğrulanabilirlikten kasıt nedir? Bu sorunun cevabı, Tractatus’un da anlamını ortaya koyacaktır. Wittgenstein, bu sorunun cevabını dil ile dünya arasında kurmaya çalıştığı uygunluk ve bu uygunluğa bağlı olarak oluşturduğu resim kuramıyla vermeye çalışacaktır.

Wittgenstein’a göre toplam gerçeklik dünyadır ve dünya varolan olgu bağlamlarının toplamıdır. Tasarım ise “gerçekliğin bir taslağıdır”¹⁷ Dünya nasıl ki olgulardan meydana geliyorsa dil de tümcelerden meydana gelir. “Tümcelerin toplamı dildir”¹⁸ Her tümcede de bir düşünce dile gelir. Çünkü “düşünce anlamlı tümcedir.”¹⁹ “Tümce bir olgu bağlamının betimlenmesidir”.²⁰ Öyleyse tümce, gerçekliğin bir tasarımı olmak zorundadır. Çünkü “tümce gerçekliğin, biz onu nasıl düşünüyorsa, öyle bir taslağıdır”.²¹ Gerçeklik de olgu durumları olduğuna göre “tümce bize bir olgu durumunu iletir”.²² Tümcede bir düşünce dile gelir. Dil ile düşünce bir olduğu için düşünce bir anlam dile getirir. Bu demektir ki tümce bir anlam taşır. Peki, tümcenin taşıdığı anlam nedir? Tümce neyi resmediyorsa o, onun anlamıdır. “Yani cümle ile biz neyi tasavvur ediyorsa, o cümlenin anlamıdır”.²³ Tümce, bir olgu durumunun, gerçekliğin resmi olduğuna göre tümcenin doğru ya da yanlış olduğunu gerçeklik ile tümceyi karşılaştırmak suretiyle anlarız. Tümce, olgu durumuna uygunsa ya da gerçekliğin bir tasarımıysa doğru, değilse ya da bir olgu durumuna uymuyorsa yanlıştır. Tümcelerin toplamı olan dil, olgu durumlarının toplamı olan dünyanın bir resmidir. Bu resim gerçekliğin resmidir, resim gerçekliğe uyuyorsa, ya da tümce gösterdiği olgu durumuna uyuyorsa onun ne söylemek istediğini de anlarız ya da onun söylemek istediği şey anlamlıdır. Bu demektir ki, “dilimin sınırları, dünyanın sınırlarını

---

16 T.L.P., 4.024.

17 T.L.P., 2.063.

18 T.L.P., 4.001.

19 T.L.P., 4.

20 T.L.P., 4.023.

21 T.L.P., 4.001.

22 T.L.P., 4.03.

23 Ömer Naci Soykan, **Felsefe ve Dil**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1995, s.30.

imler".²⁴ Wittgenstein'de anlam, önermenin doğrulanabilir olmasıyla çözümlenmektedir. Doğrulanabilir olmak da önermenin gerçeklik ile karşılaştırılmasına, daha genel bir ifadeyle dilin dünya ile olan birebir örtüşmesine bağlanmıştır.

Gerçeklik ile karşılaştırılmayan tümcelerin durumu ne olacaktır? Bir tümce, gerçeklik ile karşılaştırılmıyorsa, o dünyanın dışında olan bir şeyden söz etmektedir. Etik ve estetik ile ilgili tümceler dünyanın yani gerçekliğin dışındadır. Hatta etik, estetik ile ilgili tümce ifadesi bile kullanılamaz. Çünkü "etikte hiçbir cümle bulunamaz."²⁵ Tümceler, aşkın olan hiçbir şeyi dile getiremedikleri, sadece dünyanın içinde olanlarla ilgili oldukları ve etik de (estetikle etik birdir) aşkın olduğu için "Açıktır ki, Etik söylenmeye gelmez."²⁶ Söylenmeye gelmeyen şey de doğrulanabilir olmayandır, doğrulanabilir olmayan da anlamsızdır. Öyleyse Wittgenstein'a göre dilin sınırı dünyanın da sınırındadır. Bu sınırın içinde kalanlar olgulardır ve ancak bunlar hakkında konuşulabilir. Sınırın dışında kalanlar konusunda, onlar anlamsız olduğu için susulması gerekir. Çünkü Wittgenstein "üzerinde konuşulamayan konusunda susmalı"²⁷ der.

Felsefe, Wittgenstein'in nazarında dil analizi yapmak suretiyle düşünceleri mantıksal açıklığı kavuşturmalı, düşünülebilir olanla düşünülemez olan arasındaki sınırı belirlemeli ve böylelikle de söylenebilir olanı açıkça ortaya koymak suretiyle, söylenemez olanı da gösterip, dilin sınırını belirlemelidir.

Tractatus'un ortaya koyduğu bu düşünceler, kitabın son tümcesine göre "üzerinde konuşulamayan konusunda susmalı" tümcesine göre, dilin sınırları dışında kalan düşünceler olduğu için anlamsız hale gelmekte ve kitap, kendi kendini geçersiz kılmaktadır

Wittgenstein ile benzer düşüncelere sahip olan A.J.Ayer'in Dil, Doğruluk ve Mantık adlı eserinde, dille ilgili bir ifadenin anlamlı olarak kabul edilebilmesi, onun doğrulanabilir olmasına bağlanmıştır. Doğrulanabilir olmak da, ya duyu deneyi yoluyla ya da analitik olarak gösterilebilir ve her iki halde

24 T.L.P, 5,6.

25 T.L.P 6.42.

26 T.L.P 6.421.

27 T.L.P, 7.

de ifadenin anlamlı olduğu iddia edilir. Buna göre Ayer için de, önermenin metafizik olması halinde, o önermenin anlamsız olduğu söylenir. Önermenin metafizik olması da önermenin “doğruluğunu ya da yanlışlığını belirlemekle ilgili” bir duyu deneyinin bulunmamasına bağlıdır.²⁸ Felsefenin önermelerinin pek çoğunda olduğu gibi, deneysel olmayan değerler dünyasının bulunduğuna, ölümsüz ruhların var olduğuna, aşkın bir Tanrı'nın bulunduğuna dair önermeler, bu anlayışa göre anlamlı olarak iddia edilemezler. Çünkü diyor, Ayer “Bütün olabilir duyu-deneyi sınırlarını aşan bir “gerçek” ten söz eden bildirimlerin gerçek bir anlamı bulunmasının olanaksız olduğunu öne süreceğiz”.²⁹ Metafizik konusunda da, “yapmamız gereken şey, yalnızca bir tümcenin olgusal durum üzerine gerçek bir önerme anlatıp anlatmadığını sınınamamıza olanak verecek ölçütü düzenlemek ve ele aldığımız tümcelerin bu ölçütü karşılayamadığını göstermektedir”.³⁰ Bu ölçüt, doğrulanabilirlik ölçütüdür. Öyleyse bir kimse, bir önermeyi hangi koşullar altında doğrulayacağını ya da reddedeceğini biliyorsa, o önerme anlamlı olacak, şayet önerme totolojik değilse ve bu doğrulama bilinmiyorsa, o önerme yalancı-önerme (pseudo-proposition) den başka bir önerme olmayacaktır.

Ancak Ayer'e göre doğrulama, bir takım güçlükleri içinde taşımaktadır. Bundan dolayı da pratik olarak doğrulama ile ilke olarak doğrulama arasında bir ayırım yapıldığı gibi, doğrulanabilirliğin güçlü ve zayıf anlamları arasında da bir ayırım yapılmalıdır. Ayer'e göre bazı önermeler vardır ki, onları doğrulamak için hiçbir girişimde bulunmadığımız halde onları anlarız. Bunun yanında, olgusal durumlarla ilgili olmalarına rağmen, istesek de doğrulayamayacağımız anlamlı önermeler de vardır. Bunun en güzel örneği, Schlick'in de kullanmış olduğu “Ay'ın görünmeyen yüzünde dağların bulunduğu önermesidir”.³¹ Böyle bir önermeyi, pratik olarak doğrulamak mümkün olmadığı halde, bu önerme, gerekli gözlemleri yapabilme imkânım

28 Alfred Jules Ayer, **Dil, Doğruluk ve Mantık**, çev., Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul:Metis Yayınları, 1998, s. 9.

29 A.g.e., s. 12.

30 A.g.e., s. 13.

31 A.g.e., s. 14.

olsaydı, bunu doğrulamak için “hangi gözlemlerin gerekli olduğunu biliyorum”.³² İşte bundan dolayı, bu önerme Ayer tarafından anlamlı olarak kabul edilmektedir.

Ayer’e göre “bir önerme, eğer ve ancak, doğruluğu deneyle kesin olarak saptanabilirse, o önermenin, terimin güçlü anlamında doğrulanabilir olduğu söylenir. Fakat deney onu olabilir kılıyorsa, o önerme, terimin zayıf anlamında doğrulanabilir demektir”.³³ Ayer böyle bir ayrıma, genel önermelerin, yasa önermelerinin sonsuz sayıda nesneyi ilgilendirdikleri için, sonlu sayıdaki deneyle doğrulanamayacağı düşüncesinden hareketle varır. Bu durum, eksik tümevarımın bir kusuru gibi düşünülebilir.

Ayer, bir önermeyi, duyu deneyi onu kesin olarak ya da ilkece doğruluyorsa anlamlı, aksi takdirde anlamsız saymakta ve dili, Wittgenstein’da olduğu gibi olgusal dünyaya ilişkin olarak görmektedir. Ama duyu deneyleri her zaman için doğruyu vermezler ve bizi yanıltırlar. Duyu deneylerinin bizi yanıltmaları, ortaya konulduğu biçimiyle doğrulanabilirliği anlam ölçütü sayan bu düşüncüyü geçersiz kılmaz mı? Duyuların bizi yanılttığını nereden biliyoruz? Duyu deneylerini denetleyen nedir? Ayer’e göre duyuların bizi yanılttığını söyleyen ve bu anlamda duyuları denetleyen yine duyu deneyleridir. Bundan dolayıdır ki, “algısal yargılarımızın zaman zaman yanlışlığının anlaşılması olgusunun, duyu-deneyi dünyasının gerçek dışılığını göstermekle en ufak bir ilgisi yoktur”.³⁴ Hatta duyu dünyasını gerçek dışı sayan birisi, Ayer’e göre anlamsız bir şey söylemektedir.

Ayer’in düşüncelerine göre totolojiler ve deneysel varsayımlar anlamlı önermeleri oluşturmaktadırlar. Bunların dışında kalanlar ise anlamsız olarak nitelendirilmektedir. Ancak metafizikçi, söylediklerinin anlamlı şeyler olduğuna hükmeder. Bunun sebebi, onu dilbilgisinin yanıltmasıdır, dilde varolan her terimin kendisine bir şey yüklenebileceği yanılgısı ve bunların da varlıklara karşılık geldiği yanlış inancıdır. Bu durum, dilin sınırının duyu dünyasının sınırından daha geniş olduğunun ifadesidir. Wittgenstein

---

32 A.g.e., s. 14.

33 A.g.e. 14–15.

34 A.g.e., s.17.

açısından da aynı sakıncalı durum ortaya çıkmaktadır. Dünyanın yanlış resmi çıkarılabildiğine göre, dil dünyadan daha geniş olmakta ve “dilimin sınırı, dünyanın sınırır” önermesi geçersiz kalmaktadır.

Burada dilimin sınırından kasıt, dildeki anlamlı tümcelerın sınırır ve Wittgenstein’in önermesini “dilimin anlamlı tümcelerinin sınırı, dünyanın sınırır” biçiminde değiştirmek gerekir.

Gerek Wittgenstein’i gerekse Ayer’i bu türlü düşüncelere götüren asıl neden, metafizik karşısındaki olumsuz tutumlarıdır. Ancak Ayer, Wittgenstein’a göre doğrulanabilirlik ölçütünü daha detaylı olarak ele almış ama dil ile dünya arasında bir uygunluk ile doğrulanabilirliği açıklamaya çalıştığı için, Wittgenstein ile aynı sonuçlara ulaşmıştır, denilebilir. Fakat Wittgenstein, ikinci eseri olan Felsefi Soruşturmalar’da Tractatus’ta ortaya konulan resim kuramından vazgeçip, dile ait düşüncelerini dil oyunları kuramıyla açıklamaya çalışır. Wittgenstein, dil oyunları kuramıyla, birinci dönemde oluşturduğu tek dil projesi olan, dilin dünyanın resmini çıkartmak olduğu anlayışının yanlışlığını ortaya koyar ve bir oyun nasıl ki bir takım kurallara göre oynanıyorsa ve bu oyunda nerede, nasıl hareket edileceği kurallar tarafından belirleniyorsa, dilin de aynı şekilde farklı kurallara ve pratiklere göre şekillendiği anlayışını savunur. Böylece dil ile dünya arasında Tractatus’da sergilenen birebir ilişki terk edildiği için dilin sınırı da genişlemiştir.